

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI AKABİNDE ÜLKEMİZDE PETROL ARAMA ÇALIŞMALARI Cengiz Atlı^{1*+}¹Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

*cengiz3636@hotmail.com

+ORCID: 0000-0001-7617-6879

Öz- İkinci Dünya Savaşının akabinde 12 Kasım 1952'de 3/15833 sayılı kanun ile ülkemizde bulunan petrol kaynaklarının tespit edilerek kullanılabilir hale getirmek üzere çalışma başlatıldı. Tasarı Türkiye Büyük Millet Meclisince 16 Mart 1954 tarihinde 6326 nolu kanun olarak kabul edildi. Çıkarılan kanunla birlikte Türkiye'de petrol arama çalışması yapacak Türk ve yabancı şirketlere bazı haklar tanındı. Türkiye'de petrol arama çalışmalarıyla ilgili olarak özellikle batılı şirketler bu dönemde ülkemizde petrol arama çalışmaları için başvuruda bulunmuşlardı. Araştırmalar için ruhsat alan şirketler 1955 yılında çalışmalarına başladı. 1957 yılında ise şirketlerin çeşitli petrol bölgelerindeki jeolojik çalışmaları daha geniş çapta devam etti. Arama çalışmaları Marmara Bölgesi, Ankara, Adana Gaziantep ve Siirt bölgelerinde yoğunlaştı. Bu dönemde arama izni alarak çalışan şirketlerin çoğu Amerikan şirketleriydi.

Bu yurtdışı şirketlerden başka Türk şirketleri de arama çalışmalarına başlamışlardı. Etta Şirketi 1957'de aldığı izinle Antalya bölgesinde, Yine aynı yıl İstanbul Tabi Gaz Ltd. Şti. yedi kuyuda sondaj çalışmalarını yürütmekteydi. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Raman, Garzan, Reşan ve Garzan'ın batısında bulunan Çermikte çalışmalarına devam etmişti. Bazı Alman şirketleri de bu dönemde petrol arama çalışmaları yapmak için ruhsat başvurusunda bulunmuşlardı. Deutsche Erdöl- Aktiengesellschaft Hamburg isimli Alman şirketi Siirt bölgesinde arama yapmak için müracaat etti. Deilman Montan şirketi de 1954'te Trakya'da dört bölgede çalıştı.

Anahtar Kelimeler – Petrol, Demokrat Parti, Adnan Menderes, Amerika

PETROL SEARCH STUDIES IN OUR COUNTRY AFTER THE SECOND WORLD WAR

Abstract – Following the Second World War, the law was initiated on November 12, 1952 with the law number 3/15833 to determine and make available the oil resources in our country. Turkey Grand National Assembly Bill No. 6326 was adopted as law on March 16, 1954. Extracted law together to make oil exploration activities in Turkey and Turkey have been recognized certain rights to foreign companies. Western companies in particular with regard to oil exploration in Turkey had applied for oil exploration in our country in this period. Companies licensed for research began their work in 1955. In 1957, the geological studies of companies in various oil regions continued on a larger scale. Exploration studies have been concentrated in Marmara Region, Ankara, Adana Gaziantep and Siirt regions. Most of the companies that worked with a search warrant during this period were American companies.

Apart from these foreign companies, Turkish companies had also started to search. Etta Company in Antalya region with the permission obtained in 1957, Istanbul Tabi Gaz Ltd. Sti. It was carrying out drilling operations in seven wells. Turkey Petroleum Corporation Ramen, while Garza, Resh and had continued to Garza's located in the west Çermikt study. Some German companies also applied for a license to do oil exploration during this period. Deutsche Erdöl- Aktiengesellschaft Hamburg applied to search the German company Siirt. Deilman Montan company also worked in four regions in Thrace in 1954.

Keywords – Oil, Democrat Party, Adnan Menderes, America

Giriş

Petrol dünyada ve ülkemizde ekonomi ve savunma açısından çok önemli stratejik bir maddedir. Tüm dünyada modern anlamda petrol arama çalışmaları 1850'li yıllara dayanmaktadır. 1859'da Avrupa'nın hammadde üretimi otuz altı bin varildi. Bunun çoğunluğu Galiçya ve Romanya'dan sağlanıyordu.¹ Türkiye'de petrol arama çalışmalarının başlaması da Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine rastlamaktadır. Ülkemizde gerçekleştirilen ilk petrol arama faaliyetleri 1890 tarihinde İskenderun yakınlarında Çengen'de başlamıştır.² 1898'de Trakya'da Mürefte ve Gaziköy (Ganos) civarında petrol izlerine rastlanmıştı.³ II. Abdulhamit döneminde Hatay Çengen bölgesinde petrol arama çalışmaları yoğunlaştı. Çıkarılan petrol numuneleri 17 Temmuz 1887'de İstanbul'da kimyager Moreau tarafından tahlil edildi. Ağustos 1887'de ise Sadrazam Kamil Paşa tarafından Ahmet Necati beye petrol arama çalışmaları ile ilgili olarak imtiyaz verildi.⁴

Anadolu'nun bazı bölgelerinde yapılan çalışmalardan sonra 1914 yılının başlarında Petrol aramaları Musul bölgesi üzerinde yoğunlaştı. Bu bağlamda 1914'te European Petroleum Company şirketine Musul civarında petrol arama izni verildi. Aynı yıl içerisinde Standart Oil, Mürefte - Hoşköy civarında jeolojik etüt yapmıştır.

Yabancı şirketler ortaklığıyla⁵ 1914 yılında Turkish Petroleum Company şirketi kurularak, Musul'da petrol aramaya başladı. Savaşın sonunda siyasî baskılar neticesi imzalanan San Remo anlaşmasına göre Irak Petrol kumpanyasında iştirak oranı yeniden taksim edildi.⁶

Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru Rus işgali altında bulunan Doğu illerinde Stoyanoff, Meferd ve Nalifkin, Divanı Hüseyin, Neftik Kürzot Hasankale, Pulk (Tercan), ve Katranlı dolaylarında petrol arama çalışmaları başlattı.⁷ Bu dönemde Ruslar tarafından Hasankale'de bir miktar petrol çıkarılmaya çalışılmıştı. Ayrıca Katranlı 'da ve Kürzot'ta da galeriler açılarak Van gölü üzerinde işleyen gemilere yetecek kadar petrol elde edilmişti.⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında Mustafa Kemal Paşa sosyal hayata ilişkin yeniliklerin yanında ekonomi alanında da önemli adımlar yürütüyordu. Atatürk, ekonomik bağımsızlık olmadan politik bağımsızlığın gerçekleşmeyeceğini İzmir İktisat Kongresi'nin açılışında dile getirmişti.⁹ Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren millileştirme politikasını savunan hükümet ülke içerisinde petrol arama çalışmalarını kendisi yapmaya karar vermişti. Bu amaçla 24 Mart 1926 tarihinde 792 sayılı Petrol Yasası kabul edildi. Çıkarılan kanunla ülke sınırları içerisinde bütün petrol ve petrol bileşiklerinin tabii olduğu madenlerin aranması ve işletilmesi hakkını devlet uhdesine aldı.¹⁰

Aynı yıl içerisinde 5 Haziran 1926'da Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti, Büyük Britanya ve Irak hükümetleri arasında yapılan anlaşma gereğince Irak hükümeti Irak Petrol kumpanyasından ve teşekkül edecek diğer kumpanyalardan alacağı gelirin % 10'u 25 sene süreyle Türkiye'ye bırakmaya karar verdi. İngiltere Anlaşmaya koyduğu ek maddeyle petrol hisseleri karşılığında Türkiye'ye 500 bin Pound ödemeyi teklif etti.¹¹

Ülkede petrol arama faaliyetleri düzenli olarak 20 Mayıs 1933 tarihinde başladı. Bu tarihte çıkarılan 2189 sayılı Altın, Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline dair kanun ile¹² Midyat ili Başpirin civarında çalışmalar sürdürüldü.¹³ 14 Haziran 1935 tarihinde MTA'nın kurulmasıyla petrol arama çalışmaları bu kuruma bağlandı. Bu tarihten sonra Petrol arama çalışmaları ülkenin farklı yerlerinde devam etti.¹⁴ İskenderun, Adana, Van ve Trakya'da jeolojik, jeofizik etütler ve sondaj faaliyetleri yapıldı.¹⁵ (İskenderun gerek Türkiye Cumhuriyeti gerekse Osmanlı İmparatorluğu döneminde sondajla petrol aranan ilk alanlardan biridir). Yapılan çalışmalar sonucu 1940'da Batman'ın güneyinde Raman-1 kuyusunda petrole rastlanıldı. Ekonomik anlamda petrolün bulunması ise 1945 yılında açılan Raman-8 kuyusunda gerçekleşti.¹⁶

14 Şubat 1941 tarihinde her türlü petrol ürünlerini araştırmak ve işletmek amacıyla Ticaret Bakanlığına bağlı olarak Petrol Ofisi kuruldu. II. Dünya Savaşı döneminde¹⁷ yabancı petrol şirketleri tarafından ülkemize getirilen petrol ürünleri bu

¹ Daniel Yergin, Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü, (Çev: Kamuran Tuncay), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016, s.8.

² Kemal Lokman, Memleketimizde Petrol Araştırmaları, Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, C.6, S.2, Şubat 1958, s.91.

³ Cevat Eyyüp Taşman, Petrolün Türkiye'de Tarihsel Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, S.39, Ekim 1949, s.71.

⁴ İdris Bostan, Osmanlı Topraklarında Petrolün Bulunuşu ve İskenderun'da İlk Petrol İşletme Çalışmaları, Coğrafya Araştırmaları, II, Ankara 1990, s. 129-135.

⁵ Bu ortaklar İngiltere ve Alman firmalarından oluşur.

⁶ Ali Okumuş, Osmanlı Coğrafyasında Petrol Mücadelesi, Kalust S.Gülbenkyan ve Türk Petrol Şirketi, İstanbul, 2015, s.59.

⁷ Bige Sükan Yavuz "1922 Yılında Orta Doğu'da Uluslararası Petrol Rekabeti" Stratejik Araştırmalar Dergisi, S.12,1 Eylül 2003, s.113.

⁸ Abdülaziz Kardeş, Osmanlı'dan Cumhuriyete Van'da Madencilik Çalışmaları (1900-1980), Van, 2017, s.56.

⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, , C.II, Ankara, 1997s.109.

¹⁰ TBMMZC, 19/2/20, TBMMZC,23/73/247, Resmi Gazete 06.04.1926, No:341,

¹¹ Nevin Yazıcı, Petrol Çerçevesinde Musul Sorunu (1926-1955), Ötügen Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 59-62.

¹² TBMMZC, 15/50/79, TBMMZC, 15/54/211, Resmi Gazete, 27/05/1933 No:241.

¹³ TBMMZC, 106/9/4

¹⁴ TBMMZC, 4/36/88.184.

¹⁵ Nadir Yurtoğlu, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Politikaları, Akademik Bakış, c.10,S.20, 2017, s.8.

¹⁶ M.T. A. Raman Petrol Sahası, Türk Ekonomisi, S.9, Ocak 1951, s.98

¹⁷ Zeynep Müjde Sakar, 1950-1957 Yılları Arasında Uygulanan Türk Tarım Politikalarının Ülke Ekonomisine Etkileri, Turkish Studies Economics, Finance And Politics, Volume 13/30, Fall 2018, S.351

kuruluşun oluşturulmasıyla birlikte Petrol Ofisi tarafından getirilmeye başlandı.¹⁸

Bu dönemde ayrıca petrol arama ve işletme çalışmaları da devam etmekteydi. 1942 yılında Raman Bölgesi Maymune Boğazı'nda deneme rafinerisi kuruldu. Kurulan rafinerinin kapasitesi günde 10 ton civarındaydı. Rafinerinin kapasitesi yıllar içerisinde genişletilerek 1945'de 200 ton kapasiteye ulaştı.¹⁹

Demokrat Parti Dönemi Petrol Arama Çalışmaları

1926 yılında çıkarılan millileştirme kanununa göre devlet petrol sahalarının yegâne sahibiydi. 1952'lere kadar devam eden bu politika 1950'li yılların başında değişmeye başladı. Petrolün çıkarılması ve tasfiye masrafları bütçede yük meydana getiriyordu. Bu nedenle yabancı sermayenin ülkeye gelmesini teşvik etmek için çalışmalar yapıldı. Bu dönemde Türk hükümeti tarafından petrol kaynaklarının aranıp bulunması için batılı ülkelerden uzmanlar getirilmesi kararı alındı. Kasım ayında Türk hükümeti aldığı kararlarla ülkede petrol arayacak olan yabancı şirketleri ülkeye davet etti. Bu şirketlerle kanuni iktisadi ve idari tedbirler alınıp kontratlar imzalandı. Hükümetin amacı en kısa sürede kaynakların değerini ve bunları kendilerine veya müştereken çalıştıracak olanları tespit etmektir

Bu dönemde yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesini kolaylaştırmak için 30 Temmuz 1951'de "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" 8 Ağustos 1951 tarih ve 5821 sayılı yasayla²⁰ kabul edilerek Türk ekonomisi canlandırılmaya çalışıldı. Bu yasa ile istenen ölçüde yabancı sermaye getirilmemesi üzerine hükümet yeni bir tasarı üzerinde çalışmaya başladı.²¹ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmada "*hususî, tasarruf ve teşebbüsî teşvik etmenin hükümetin takip ettiği siyasetin mesnedi olduğunu*" söylemiştir.²² Bu siyaset sonucunda 1951 yılından itibaren 159 yeni fabrika tesis edildi. 25.071.000 dolarlık sermayesi olan bütün bu şirketlere hükümet 24.642.000 dolar borç verdi. 1952 yılının ilk on ayında ise 25 yeni anonim ve 102 ortak şirket kuruldu.²³ İki yılda yeni endüstriye yatırılan elli bir milyonluk sermayenin yarısından fazlası özel sermaye tarafından temin edilmişti. Bu

genişleyen iş sahasına yabancı sermayenin iştirakini sağlamak için Türkiye bunlara özel imtiyazlar sağlayan yeni bir kanun çıkarmıştı. Bu kanunla yabancı sermaye sahiplerine yatırılan para dövizi üzerinden senelik kar temettü faizi ve mukavele sona erince esas yatırım ile tasfiye halinde akde edilecek kıymetleri harice çıkarmak hakkı verildi. Petrol sanayinin devlet tekelinden çıkarılması kararı alınırken Türkiye'nin bizzat hakim olmadığı bir sahaya yabancı uzmanların getirilmesi kararlaştırılmıştı. Türkiye bu döneme kadar petrol üretiminde teknik zorluklarla karşılaşmış ve endüstrinin gelişmesi ile bu maddenin tüketimi de o nispet oranında artmış olduğundan kendi rezervlerinin mevcudiyetine rağmen ihtiyacı olan petrolün tamamına yakınına dışardan sağlamaktaydı²⁴ Bu amaçla Kasım ayında petrol kaynaklarının araştırılması için yabancı şirketler ülkemize davet edildi.²⁵

Yapılan çalışmalar doğrultusunda yabancı sermaye de Türkiye'de petrol arama konusunda istekli olmaya başladı. Özellikle Amerikan petrol şirketlerinin bu konuda istekli oldukları ancak yürürlükteki petrol yasasının kendileri açısından yeterince kazançlı olmadığını gördükleri için Türkiye'ye fazla yatırım yapmadıkları gözlenmekteydi. Buna rağmen az da olsa A.B.D Ralph Prsons Company'nin M.T. A kurumu ile 21 Ocak 1953'te Raman ve Garzan'da çıkarılan petrolün tasfiyesi için bir anlaşma imzalamışlardı.²⁶

DP Türkiye'ye daha çok yabancı sermaye akışını ve yabancı yatırımcıların rahat edebilmelerini sağlamak amacıyla 6209 sayılı serbest bölge yasasını kabul etti. Bu yasayla ilişkili olarak yabancı sermayeyi daha fazla özendirmek amacıyla 5821 sayılı yabancı sermaye yasasında değişiklik öngören yeni bir yasa tasarısı hazırlandı. Muhalefetten CHP adına konuşan Faik Ahmet Barutçu kendi görüşlerini yenileyerek yabancı sermayenin tarım ve ticaret alanlarına girmesinin zararlı olacağını ve bu nedenle tasarıya karşı olduklarını bunun dışında ise bu yasa tasarısını desteklediklerini belirtti.²⁷ Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise bu tasarının yararlı olmakla beraber yetersiz kalacağını ileri sürerek tasarımı destelediğini ileri sürmüştü.²⁸ 18 Ocak 1954'te kabul edilen Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu²⁹ ile Demokrat Parti, Türkiye'de yabancı sermayenin girişine izin vermişti.

¹⁸ Ahmet, Edî, Hatay'ın Anavatana Katılmasından Sonra Bölgeye Yönelik Devlet Yatırımları (1939-1960), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl 2019, Cilt 5, Sayı 1,s.47.

¹⁹ Taşman, Cevat Eyüp, "Petrolün Türkiye'de Tarihçesi", Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Sayı: 39, Yıl: 14, Ekim 1949, s.22.

²⁰ TBMMZC, 9.105.348.425. Resmi Gazete, 09.08.1951, No:7880

²¹ Zeynep Müjde Sakar, Türkiye İktisat Politikaları Çerçevesinde Ekonomik Gelişme Stratejileri Ve Devlet Yatırımları Kapsamında Muş Örneği(1950-1970), Turkish Studies, Volume 13/26, Fall 2018,s. 1006,

²² İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Hükümetler- Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, (22 Nisan 1950-20 Kasım 1961),Ankara, 2013.

²³ BCA.030.01.103.641.8

²⁴ BCA. 030.01.103.641.5

²⁵ Kökyay, Ferhat 1923'ten Günümüze Türkiye Cumhuriyeti'nin Petrol Yatırım Politikaları, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara, 2008, s.101.

²⁶ Zafer 22 Ocak 1953.

²⁷ Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Hatıralar, C.I, Ankara, 2001, s.1272.

²⁸ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, (1933-1955), (Derleyen Özel Şahingiray), İstanbul, 1999, s.100.

²⁹ TBMMZC, 27/25/39-107. Resmi Gazete, 23 Ocak 1954, No: 8615.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar Amerika Cumhurbaşkanı Eisenhower'in davetlisi olarak 1954 yılında Amerika'ya Gittiğinde onuyla ilgili bir açıklama yapmıştı. Bu ziyaret Türk devlet başkanının Amerika'ya ilk ziyareti idi.³⁰ Cumhurbaşkanı Bayar'ın onuruna verilen yemekte ABD Başkan Yardımcısı Richard Nixon yapılan kanun uygulamalarına dikkat çekerek "her sahada olduğu gibi, sanayide büyük inkişaf lar elde edilmiş ve yabancı sermayeye ait ileri adımlar atılmıştır" diyerek teşvik yasasından övgüyle bahsetti

Türkiye'de Yapılan Petrol Aramaları

1950'li yılların başında 20 milyon nüfusu olan Türkiye³¹ petrol ihtiyaçlarını beş yabancı şirket ve petrol ofisi vasıtasıyla temin ediyordu. Ülke içinde artan petrol ihtiyacından dolayı Ülkede petrol arama çalışmaları 1950'li yılların başlarında yoğunlaştı. Jeolojik özellikleri dikkate alınarak Adana-Hatay bölgesi ile Trakya, Van ve Erzurum bölgesinde sondaj çalışmaları başladı. Güneydoğu Anadolu bölgesinde Irak-Suriye sınırına yakın bölgeden başlanarak sondaj çalışmaları yapılmış ve Raman'da ekonomik işletmeye elverişli olduğu tespit edilen petrol sahası meydana çıkarılmıştı. Ayrıca bu bölgede tespit edilen 20 kadar alanın jeolojik incelemesi tamamlanarak bunlardan Raman bölgesi haricinde kalan diğer yapıların jeolojik incelemeye dayalı safhasına geçildi. 1935 yılından başlayarak devam etmekte olan sondaj çalışması sırasında Başbirin, Hermis, Gercüş, Kerbent, Raman, Garzan ve Kentalan'da araştırma sondajları yapılmış ve bunlar arasında Raman ve Garzan'da petrolü sahaslar tespit edilmişti. Raman bölgesinde yedi petrol kuyusu faaliyette idi. Cizre ve Beşiri bölgelerinde de çalışmalar devam etmekteydi.³²

Raman'da toplam olarak 25.000 metre derinlikte 17 sondaj yapılmış ve petrolü alanın sınırları ve rezervleri tespit olundu. Garzan'da yapılmış olan iki sondajdan birinde petrol çıkarılarak birinci aşaması tamamlandı. Raman-Garzan bölgesinde istihsal kuyuları açılması ve işletmeye girilmesi aşamasına başlandı. Kentalan'da yapılan iki sondajdan birinde petrol tabakaları tespit edilerek çalışmalar yapılmakta idi. Adana-Hatay bölgesinde birkaç küçük ve Koza civarında da 1500 Metre derinliğe kadar deneme sondajı yapıldı. Adana'nın Hocalı mevkiinde derin sondaj çalışmaları yapıldı. Hatay'da yine aynı incelemeler sonucunda iki sondaj açılmış ve 1500 metre derinliğe inilmişti. Buralardan alınan petrol örnekleri doğrultusunda üçüncü sondaja başlandı. Trakya bölgesinde Mürefte civarında çalışmalar devam etmekteydi.

Petrol aramaları için bu dönemde yapılan masraflar 45.968.934 lira idi.

1935-1951 yılları arasında ülkemizde petrol arama masrafları aşağıdaki şekildedir³³

Yıl	Masraf
1935	187.909
1936	409.663
1937	818.991
1938	550.258
1939	466.272
1940	722.171
1941	646.011
1942	520.758
1943	873.991
1944	1.660.765
1945	815.765
1946	1.198.493
1947	2.937.312
1948	7.173.035
1949	11.187.838
1950	8.858.482
1951	6.946.220
Toplam	45.968.934

Yukarıdaki tablo incelendiğinde petrol alanında yapılan en büyük yatırımların 1948 yılından itibaren arttığı görülmektedir. Tablodaki rakamlara ilaveten 30 Kasım 1951 Raman ve diğer bölgelere de yapılacak masraflar için 31.656.035 liralık bütçe ayrılması planlanmıştı. Washington'dan gelen yazıda Türkiye'nin bilinen havzalarında 25.000.000 varil petrol mevcuttu. Bu petrol Raman ve Garzan bölgelerindeydi. Her iki alanda Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde bulunmaktaydı. Bu alanlar aynı zamanda Irak petrol havzasının devamını teşkil ediyordu.

Raman'da altı ve Garzan'da bir kuyu üretime geçebilecek durumda idi.³⁴ Mevcut küçük rafinerinin günlük kapasitesi olan 50 tonu bir kuyudan temin etmek mümkün olduğundan üç kuyuda üretime açık bulundurulmaktaydı. Rafinerinin kapasitesi ve devlet demiryollarının o bölgedeki lokomotiflerinden tüketim miktarı ile sınırlandırılmış bulunan Raman petrol üretimi yılda 20.000 ton civarındaydı. Bu yılın aralık ayının sonuna kadar 16.500 ton üretim yapılmış bulunmaktaydı. Faaliyette olan yedi kuyu tam kapasite ile çalıştığında günde 350-400 ton, ortalama 210 ton civarında bir üretim elde edilmekteydi.³⁵ Aynı dönemde Garzan ve Kentalan petrol sahalarının işletmeye açılması ve günde 750 tonluk kapasitede modern bir rafineri kurulması için hazırlıklar da sona gelmişti. Amerika'nın aracılığıyla getirilen iki uzmanın iştirakiyle rafinerinin ihalesi için

³³ BCA.030.01.73.465.8

³⁴ BCA. 30.01.73.465.4

³⁵Nadir Yurtoğlu, Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960), Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS) Eylül 2017 Yıl 10, Sayı XXXI, s. 142.

³⁰ Rıfıkı Salim Burçak, On Yılın Anıları (1950-1960), Ankara, 1998, s.184.

³¹ TÜİK, İstatistik Göstergeler, (1923-2011), Ankara, 2012, s.5.

³² BCA. 030.01.111.701.12.

şartname hazırlanarak yedisi Amerikalı ve ikisi Avrupalı olmak üzere dokuz firmadan teklif alınmıştı. Bu sahada tespit edilen hazırda 7 milyon ton rezerve ilaveten 13 milyon ton civarında çıkması mümkün olan rezervin değerlendirilmesi için uzmanlar çalışmaktaydı.³⁶ Bu dönemde yapılan petrol arama çalışmalarıyla ilgili olarak merkezi Paris'te Şanzelize bulvarında bulunan Fransız Petrol Şirketine³⁷ 20 Şubat 1951 yılında ruhsatname verildi.³⁸

Amerikan Basınında Türkiye'de Yapılan Petrol Arama Çalışmaları

1952 yılında Türkiye'nin petrol siyaseti Amerikan basınında geniş yer bulmuştu. 9 Aralık 1952 tarihli New York Journal of Commerce gazetesinde konu aşağıdaki şekilde neşredilmişti. *“Eğer İran ve Bolivya'daki halihazır hükümetlerin akıl ve mantığa gelmeye niyetleri varsa ümit ederiz ki Türk hükümetinin kendi petrol kaynaklarıyla alakalı son beyanatını okurlar. Aynı ümit ve temennimiz keza dünyanın başka yerlerinde yabancı istismarcıların tardını acı acı isteyen aşırı milliyetçiler içindir de petrol kaynakları yabancı sermaye tarafından geliştirilen İran, Irak ve Suudi Arabistan'ın aksine Türkiye otuz yıldan beri kendi petrolünü hükümet kontrolünde işletmeye çalıştı. Ankara şimdi elde edilen gelişmelerin acı verici derecede ağır olduğunu ve yaratılan endüstrinin de pek verimli olmadığını kabul ediyor. Şimdi tutulan yoldan geri dönüyor. Petrol endüstrisi üzerindeki devlet tekelini kaldırıyor ve yabancı sermayeyi işi ele almaya davet ediyor. Türkiye'nin petrol endüstrisinin gelişimindeki ağırlığın sadece hükümet kontrolü dolayısıyla olduğunu önermek yanlıştır. Türkiye'nin petrol rezervleri ne miktar ne de kalite itibarıyla dünyanın en büyük petrol rezervlerinin bulunduğu güneydeki ve doğudaki sahalarla kıyas edilemez. Türkiye petrol bakımından zengin olabilir. Jeolojik yapılarından bazıları İran ve Irak'ın büyük petrol sahalarıyla kıyas edilmektedir. Henüz bu konu keşif aşamasındadır. Bugün Türkiye'nin Pers körfezi sahasındaki kalan bölgede pek çabuk geliştiren şirketlere devredildiği takdirde gelişmenin çok daha süratli ve verimli olacağını ve Ankara'da ki hükümet kasalarının para ile dolacağını takdir etmesi çok manalıdır. Bu sahadaki bütün ülkeler arasında Türkiye gerek hükümet teşekkülleriyle gerekse özel teşebbüs vasıtasıyla olsun bu işi kaldıracak mahiyettedir”.* Gazetenin yazısında da belirtildiği gibi İran, Bolivya, gibi ülkelerin aksine Türkiye'nin kapılarını yabancı firmalara açması ve petrol arama çalışmalarına yabancı sermayeyi katması büyük bir başarı olarak anlatılmıştır. Türkiye'nin petrol kaynaklarını devlet tekelinden çıkarması bazı Müslüman komşular içinde

bir örnek teşkil edecektir. Türkiye'nin petrol sahalarını serbest bırakıp bunların geliştirilmesini kabul etmeleri hususunda yabancı şirketleri teşvik etmesi İran'ın politikasıyla tezat halindedir.³⁹

Bu gazetede yazılan makaleden sonra Amerika'nın Ankara Büyükelçisi George. C. Mcghee tarafından 5 Aralık 1952 tarihinde Washington'da düzenlenen basın toplantısında da konu daha detaylı olarak açıklanmıştır. Büyükelçi Mcghee göre; büyük ve başlıca tüketim sahaları batı ve kuzeyde bulunan Türkiye kendi petrol ihtiyaçlarını karşılamak için bir petrol borusu hattı inşa etmeli ve büyük bir yol inşaatı kampanyasına girişmelidir. Bu sahada büyük fırsatlar mevcuttur. Türkiye'nin hazırda bulunan üretiminin iktisadi olmadığını bunun bir kere petrolün denize uzak bir alanda olmasından ve petrolün düşük yoğunlukta bulunmasından dolayı onu yüzeye çıkarmak ve borulara sevk etmek için pompalamak zaruretinden ileri geldiğini söylemiştir. Başta Amerikan gözlemcileri elverişli usullere başvurulduğu takdirde Türkiye'nin bugünkü kuyularından günde her bir kuyu başına 1500 ile 2000 varil petrol çıkarabileceği kanaatindedir. Her ne kadar bu gözlemciler petrolün Akdeniz'e yani 300 millik bir mesafeye naklinin pahalı olacağını kabul ediyorlarsa da üretimin esaslı surette arttığı takdirde bu uygulamanın karlı olabileceğini açıklamıştır. Buradaki kanaate göre büyük petrol şirketlerinin Türkiye'deki petrol kaynaklarını geliştirmeye teşebbüs etmeleri özel teşebbüs sahiplerine tatbik edilecek olan bir milli petrol siyaseti ve mevzuatına bağlıdır. Türkiye'nin lehine gelişebilecek bir husus ülkedeki güçlü Amerikan taraftarı hissiyatı ve Türk hükümetinin özel teşebbüse yardımda bulunmak vaatleriydi. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı sonrasında sınır düzenlemelerinin bir neticesi olarak petrol kaynakları daha çok sınırların dışında kalmıştı. Diğer taraftan Türkler, Türk Petrol ofisine büyük miktarda mal vermesi dolayısıyla Cal-Tez adındaki Amerikan firmasına minnettardılar. Bu dönemde firmanın uzman elemanları tarafından Türkiye'nin petrol tabakaları etüt edilmişti. Türkiye'nin daveti üzerine Amerikan hükümetinin uzmanları Batman rafinerisinin inşaat planları ile ilgili olarak tavsiye niteliğinde rapor sunmuşlardı.⁴⁰

17 Aralık 1952 tarihinde Financial World gazetesi de “Türkiye'deki Petrol Siyasetinde Değişiklik” adlı yazıyı yayınladı. Yazıda Türkiye hükümeti ülkedeki petrol kaynaklarını araştırmak ve geliştirmek maksadıyla kurmuş olduğu ofisi daha ileri seviyeye götürebilmek amacıyla çalışmalar başlatmıştı. Amerikan Petrol Endüstrisi de

³⁶ BCA.030.01.73.465.8

³⁷ Şirket 5.584.608.000 frank sermayeli idi. Şirketin başkanı M.Serge Scherer idi.

³⁸ BCA. 030.01.94.586.1.

³⁹ BCA. 030.01.103.641.5

⁴⁰ BCA.030.01.102.639.11.

muhtemel bir kaynağın ortaya çıkarılması işine mutlaka iştirak edecektir.⁴¹ 19 Aralık 1952 tarihinde de hükümetin petrol siyasetiyle ilgili olarak Amerika'da yayınlanan San Bernardino Sun gazetesinde “*Türkiye Kendi Menfaatlerine Kıymet Vermeğe Başlıyor*” başlığı altında Türkiye'nin petrol çalışmaları hakkında bir yazı kaleme aldı. Yazıda Türkiye Ortadoğu komşularının tavırlarına karşın ülkesinin petrol servetinin geliştirilmesi için yabancı sermayenin kullanılmasına müsaade ettiği belirtiliyordu. Yazıda bu ikili ilişkiden iki devletinde faydaları olabileceği belirtiliyordu. Amerika ve Büyük Britanya petrol şirketleri ile yapılacak anlaşmayla batı geçmişten beri bu bölgede kaybettiği prestiji tekrar sağlayacaktı. Türkiye ise ülkede iş hacmi artacak, daha yüksek hayat seviyesine kavuşarak Türk ekonomisine büyük faydalar sağlayacaktı. Amerika bu planla Türkiye'yi ve diğer devletleri komünist Rusya'dan ayrı tutacaktı.⁴²

Yine aynı tarihte Norwich Bulletin isimli gazetede de Türkiye'nin petrol siyasetini değiştirdiğinden bahsetmişti. *Yakındoğu'da birçok ülkede petrol sahası bulunması ihtimali mevcuttur. İran petrol kaynaklarının geliştirilmesini İngilizlere bırakarak önemli gelirler elde etti. Fakat İran yönetiminin bunların millileştirmesini istemesi üzerine orada petrol üretimi durdu. Türkiye'de millileştirme projesi denendikten sonra serbest politikaya dönüldü. Türkiye yakın doğuda komşu ülkelerin petrolden büyük gelirler elde edileceğini görünce ülkesinde petrol arama çalışmalarına öncelik verdi. Türkiye, Birleşik Amerika'nın İran Petrolünü dış piyasaya satmasına mani olmayacağı bir dönemde harekete geçti. İngilizler yıllardan beri bu petrolün kendilerine ait olduğunu ve bunların onayları olmaksızın alınmasına mani olacaklarını beyan etmeleri yüzünden petrol ürünlerinden ne kadar alınacağı belli değildi. Zira elde yeterli miktarda tankerde yoktu. Tankerlerin büyük kısmı İngilizlerin elindeydi. İngiltere'de bu tankerleri nakliye için başka ülkelere vermemektedir. İngilizleri tahrik etmek için İran başta olmak üzere bazı devletler eski anlaşmaları bozmak istiyorlardı. Fakat İranla petrol için ileri sürdüğü şartları kabul eden devletlerde vardı*⁴³ Hükümetin petrol siyaseti ile ilgili olarak Amerika'da yayınlanan Associated Press, Kansas City, Kuncie Tulsa World gazeteleri de yine aralık ayını Türkiye'deki petrolün durumuna ayırmışlardı.

Petrol Kanununun Kabul Edilmesi ve Akabinde Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde petrol arama çalışmaları sonucu ilk kuyu 1934 yılında açıldı. 1954 yılına kadar yapılan çalışmalar sonucu 76 adet petrol kuyusu açılmıştı. Açılan kuyulardan 95.881

ton petrol üretilmişti. Taşıt sayısının hızla artması ve özellikle ülke içerisinde ihtiyaç oranının yükselmesi sonucu Petrol Kanununun hazırlanması gündeme geldi. Petrol Kanununu hazırlamak amacıyla bir komisyon kuruldu. Komisyona, ABD'de uzun yıllar Petrol Dairesi Başkanlığı görevini yürüten yapan Max Ball, dahil edildi.⁴⁴ Komisyon ülkede çeşitli kademelerde görev yapan sekiz kişiden oluşmaktaydı. Komisyon uzun bir çalışmanın ardından kanun tasarısını hazırladı.⁴⁵

Çıkarılan kanunun amacı Türkiye'de petrol aramak İnkışaf ettirmek, üretim ve tasfiye etmek, petrol kanununda yazılı tüm işleri yapmak petrol ve ürünleri depolamak taşımak, satmak ve dağıtmak önemli fabrika tesisleri kurmak ve işletmek olarak belirlenmişti.⁴⁶ Böylece ülkenin petrol kaynaklarının özel teşebbüs eliyle süratle, kesintisiz ve verimli bir şekilde geliştirilip değerlendirilmesi sağlanmaya çalışılmıştı.⁴⁷ Tasarı mecliste görüşüldüğü sırada muhalefet yasanın yabancı yatırımcılara büyük ayrıcalıklar getirdiğini dile getirerek eleştirdi. Adnan Menderes ise tasarının görüşülmesi sırasında dört kez söz alarak tasarıyı savunmuş ve 1933 yılından 1950 yılına kadar hükümetlerin petrol çalışmaları için 30 milyon harcadıkları halde kendi hükümetleri döneminde üç yıl içinde yapılan harcamaların 90 milyon olduğunu vurgulamıştı.⁴⁸ Görüşmeler sonucu Petrol Kanunu, 7 Mart 1954 tarihinde kabul edildi.⁴⁹

Türkiye'de bu yasadan sonra ilk petrol arama izni Sconi Vacum Petrol Company şirketi aldı. Bu şirkete Türkiye'de yedi bölgede petrol arama izni verildi.⁵⁰ İkinci olarak Royal Dutch Shell Company idi. Temmuz 1954 tarihine kadar bütün yabancı sermaye başvurularının sayısı petrol dahil 200'ü buldu. 6 Ağustos 1954'te bir Amerikan şirketi olan Cities Service Mid-East Oil Corporation Aveilen ile birlikte petrol arama izni ile başvuran şirket sayısı altıya ulaştı. Yasadan yararlanmak için çok sayıda şirket başvurdu. İlk aşamada aşağıda isimleri gösterilen beş şirkete arama alanlarında altı yıl süre ile kullanım hakkı mahiyetinde olmak üzere petrol arama ve istihsal hakkı verilerek petrol buldukları takdirde işletme izni verilmesi kabul edildi.⁵¹

⁴¹ BCA.030.01.103.641.3

⁴² BCA.30.01.103.641.7.

⁴³ BCA.030.01.103.641.3

⁴⁴ Yavuz Haykır, Özkan Demir, 6326 Sayılı Petrol Kanunu Ve Demokrat Parti Dönemi Petrol Politikası, s.258.

⁴⁵ Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı İlk 50 Yılı (1954-2004), Ankara, 2005.s.30.

⁴⁶ TBMMZC, 36/908..

⁴⁷ Baytal, Yaşar (2007), “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 40, Ankara, s. 553.

⁴⁸ TBMMZC, 29/57/209

⁴⁹ TBMMZC, 29/55/87, Resmi Gazete, 16.03.1954,

⁵⁰ Zafer 7 Mayıs 1954.

⁵¹ M. Albayrak, Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti..., s.325.

Şirketin Adı	Arama Alanı	Arama Yüzölçümü	Alan Sayısı
N.V.Bataafsche Petroleum Maatase Happid Company	Diyarbakır, Mardin, Urfa	49.947	1
Esso Standart (Turkey) Inc Company	Ankara, Konya, Niğde ve Tuz Gölü Cıvarı, Amik Gölü ve Suriye Sınırı	200.000	4
D.D.Feldman Oil and Gas Inc. Company	Gaziantep Antalya	50.000	1
Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı	Sinop-Malatya-Adıyaman	33.880	2
Tide Water Associated Oil Company	Mardin Urfa	49.200	1
		50.000	1

Türkiye’de yapılan petrol arama çalışmalarına katılan Gilliland Oil Corporation şirketi petrol kanununa göre kendilerine verilmiş olan arama ruhsatnamesi ışığında İskenderun-Arsuz sahasında 3 Ekim 1956 tarihinde birinci petrol arama kuyusunu açmaya başladı. Bu petrol arama çalışması Türkiye’de yabancı sermaye ile açılacak ilk petrol kuyusu olması açısından önemlidir.⁵² Kurum sayesinde petrol arama alanında 1954 yılında 58.008 ton olan petrol üretimi 1955 yılında 278.467 tona yükselmiş ve Türkiye’de modern tekniğe uygun olarak Batman Rafinerisi 1955’te 330.000 ton kapasite ile işletmeye açılmıştı. Raman rafinerisinde üretilen petrol ile Türkiye’deki 19 vilayetin petrol ihtiyacı karşılanmaya çalışılıyordu.

Kurum, karayolları ve kara taşımacılığının gelişmesine katkı sağlayarak 1963 yılında ülke ekonomisine katkısı 17 milyara ulaşmıştı.⁵³ Demokrat Parti döneminde çıkarılan petrol yasası 29 Mayıs 1957 tarihinde yapılan düzenlemeyle bir kez daha değişikliğe uğradı.⁵⁴ 29 Mayıs 1957’de 6987 sayılı kanunla⁵⁵ Petrol Kanunu’nun bazı maddeleri değiştirilmiştir⁵⁶ Petrol yasasındaki bu yeni düzenleme ile yabancı petrol şirketlerinin daha çok yatırım yapmaları amaçlandı. Bu yasanın kabulünden sonra 1957 yılında yabancı petrol şirketlerinin petrol sondajı toplamı 11.681 metre ile % 48 gibi bir orana sahip iken 1960 yılında 38.710 metre ile %58’e yükseldi.⁵⁷

15 Aralık 1957 tarihi itibarıyla ülkemizde petrol arama için ruhsat alan firma sayısı 200’e şirket adedi ise 16 ya yükseldi.

Arama ruhsatnamesi için ilk defa müracaat eden firma sayısı dokuz idi. Faaliyetteki şirketlerin müracaatı 27 idi. İran petrolünün nakli için boru hattı içinde çalışmaları devam etmekteydi. Petrol araması için yapılan jeoloji faaliyetleri 1956 yılına göre %20 artarak 161’e ulaştı. 1956 yılında sondajlara devam edilerek 41 bölgede daha yeni sondajlara başlanılmıştı. 10 yeni sondaj makinesi de faaliyete geçmişti. Bu dönemde petrol ofisinin 1957 yılı üretimi Garzan mntıkasına ait olmak üzere 286.000 tondur. Satış olarakta 272 bin ton petrol piyasaya sürüldü. Bu dönemde petrol çalışmalarına katılmak için 487 yabancı uzman gelecek çalışmalarda bulunmuşlardı. Yabancı sermaye ise 1956 yılının sonuna kadar 27,5 milyon lira iken 1957 yılının sonunda 70 milyon liraya yükselmiştir.⁵⁸

1957’de jeolojik etütlerden başka Trakya, Ankara, Adana, Gaziantep ve Siirt bölgelerinde araştırmalar devam etmekteydi. Trakya civarında Esso Standard irc (Türk) şirketi Kırklareli vilayetinde Pınarhisar civarında sondaja başladı. Aynı bölgede N.V.De Bataafsche Petroleum Maatscappij (Shell) şirketi de kasım ayında bir sondaj başlattı. Deilmann Montan G.M.B.H (Alman) şirketi ile İstanbul Tabii Gaz Ltd. şirketi de Trakya’da sondaja başladı. Marmara Petroleum Şirketinin de Trakya da sondaj çalışmalarını sürdürmekteydi. Adana bölgesinde D.D.Feldman Oil and Gas Inc (Amerikan) şirketi Ağzıkara’da sondaja başladı. Türk-Amerikan İskenderun Şirketi’nin (Gilliland Oil Corporation S.A) şirketi de İskenderun’da sondaj çalışmaları yürütmekteydi. Gaziantep bölgesinde American Overseas Petroleum Ltd.Şti Nizip yakınlarında yapmış olduğu sondaj 1850 metre derinliğe inmişti. Siirt bölgesinde Esso Standard (Turkey) ve Tidewater Oil Company ağustos ayında sondaja başlamışlardı. Esso Standard Mardin vilayetinde Savur-Gercüş civarında; Tidewater Oil Company Mardin vilayetinde Bakuk mevkinde, Türk-American (Grilland Oil Corp.S.A) Cizre’de çalışmalarını sürdürmekteydi. Borsa Chica Oil Corporation (Amerikan) şirketinin Diyarbakır vilayetinde Silvan civarında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Garzan’da, ve Germik’te, Siirt yakınında Reşan’da sondaj çalışmalarına devam etmekteydi.

1958 yılında D.D.Feldman Oil and Gas Inc şirketi Ankara bölgesinde Tuz Gölü, güneyinde Niğde ve Konya vilayetlerinde, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ise Urfa vilayetinde üç arama sahası için müracaatta bulunmuşlardı. Türkiye Petrol Arama Ortaklığı bir Alman arama ve işletme şirketiyle belirlenen arama sahalarında çalışma yapmak üzere

⁵² BCA.030.01.20.115.8

⁵³ Mustafa Albayrak, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti, (1946-1960), Ankara, 2004, s.311.

⁵⁴ Ahmet Edi, Demokrat Parti Dönemi Türkiye’nin Petrol Politikaları, (04.05.2017 -06.05.2017) , Yayın Yeri: VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, 2017 Özet Bildiri,

⁵⁵ Yaşar BAYTAL*Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 40, Kasım 2007, s. 553.

⁵⁶ TBMMZC, 19/67/111, Resmi Gazete, 06 Mayıs 1957, No: 9626

⁵⁷ M. Albayrak, Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti..., s.326.

⁵⁸ BCA. 030.01.92.579.8

müzakerelerde bulunmuşlardı.⁵⁹ Mobil Exploration Mediterranean İnc Şirketi Ankara bölgesinde sekiz arama sahasında. Deutsche Erdöl-Aktiengesellschaft Hamburg isimli Alman şirketi ise Siirt bölgesinde sekiz adet arama ruhsatı aldı.⁶⁰ Balso Chica Oil Corporation Şirketinin petrol arama işyerlerinde fazla mesai yapılmasına izin verilmesi hakkındaki kanun İcra Vekilleri heyetince 28 Temmuz 1958 tarihinde kararlaştırılmıştı.⁶¹ Prakla Gesellschft Für Praktischel Lagerstättenforschung GMBH ünvanlı Alman firmasına 6326 sayılı kanunun 12. Maddesi hükmüncü ülkemizde petrol arama hakkı tanınmıştı.⁶²

1958 yılında ayrıca İstanbul civarında yılda 800.000 ton ham petrol işletme kapasitesine sahip arıtma tesisi kurulmasına dair karar alındı. Karar doğrultusunda Sadık Bigat ile petrol dairesi arasında 21 Ocak 1958'te protokol imzalandı. Kurulacak olan rafinerinin malzemeleri tamamen Türk olan bir anonim ortaklık tarafından Fransa'dan temin edilen 25 milyonluk kredi ile gerçekleştirilecekti. Rafineri yeterli miktarda Türk petrolü bulununcaya kadar yabancı ülkelere ait ham petrolü işleyecekti. Türk petrolü temin edildiğinde fiyat ve kalite bakımından uygun olursa bu ham petrol kullanılacaktı. Ancak ilk beş yıl için 300.000 ton yabancı ham petrol işleyerek alınan kredi kapatılmaya çalışılacaktı. Buna karşın 300.000 ton ham petrol ihracını girişimci kabul etti.⁶³

Sonuç

Türkiye'de petrol araştırma çalışmaları Sultan II. Abdülhamit döneminde başladı. 1901 yılında Alman ve Türk mühendislere yaptırılan çalışmalar sonucunda Türkiye ve Irak sınırı içerisinde birçok noktada petrol olabileceği yönünde bir rapor hazırlanmış fakat o günün şartlarında bir çalışma yapılmamıştı. Türkiye'de ilk petrol arama çalışmaları için 1933'de Petrol Arama ve İşletme Dairesi kuruldu. 13 Ekim 1934'te Mardin'in Midyat ilçesinde ilk kuyu açılmaya başlandı. 24 Nisan 1936'da başlayan sondaj arama çalışmaları 20 Nisan 1940'ta Batman Raman Dağı'nda ilk petrolün çıkarılmasıyla sonuçlandı.

1926 yılında çıkarılan devletleştirme kanununa göre hükümet petrol sahalarının yegâne sahibiydi. 1952'lere kadar devam eden bu politika 1950'li yılların başında değişmeye başladı. Petrolün çıkarılması ve tasfiye masrafları bütçeye büyük mali yük getiriyordu. Bu mali yükten kurtulmak için yabancı sermayenin ülkeye gelmesini teşvik etmek için çalışmalar

yapılmıştır. Bu dönemde Türk hükümeti tarafından petrol kaynaklarının aranıp bulunması için batılı ülkelere uzmanlar istendi. Kasım ayında Türk kabinesi aldığı kararla ülkede petrol arayacak olan yabancı ülkeleri davet etmekteydi. Bu şirketlerle kanuni iktisadi ve idari tedbirler alınıp bu şirketlerle kontratlar imzalanıyordu. Hükümetin amacı en kısa sürede kaynakların değerini ve bunları kendilerine veya müştereken çalıştıracak olanları tespit etmektir.

Demokrat Parti Döneminde 12 Kasım 1952 tarihli ve 3/15833 sayılı kararname ile ülkemizde bulunan petrol kaynaklarının tespit edilerek kullanılabilir hale getirmek üzere çalışma başlatıldı. Tasarı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 16 Mart 1954 tarihinde 6326 nolu kanun olarak kabul edildi. Çıkarılan kanunla birlikte Türkiye'de petrol arama çalışması yapacak Türk ve yabancı şirketlere bazı haklar tanındı. Türkiye'de petrol arama çalışmalarıyla ilgili olarak özellikle batılı şirketler Demokrat Parti döneminde Türkiye'de petrol arama için başvuruda bulunmuşlardı. Türkiye'de bu yasadaki ilk petrol arama iznini Sconi Vacuum Petrol Company şirketi aldı. Bu şirkete Türkiye'de yedi bölgede petrol arama izni verildi. İkinci olarak Royal Dutch Shell Company idi. Temmuz 1954 tarihine kadar bütün yabancı sermaye başvurularının sayısı petrol dahil 200'ü buldu. 6 Ağustos 1954'te bir Amerikan şirketi olan Cities Service Mid-East Oil Corporation Aveilen ile birlikte petrol arama izni ile başvuran şirket sayısı altıya ulaştı. Yasadan yararlanmak için çok sayıda şirket başvurdu

15 Aralık 1957 tarihi itibarıyla ülkemizde petrol arama için ruhsat alan firma sayısı 200'e şirket adedi ise 16 ya yükseldi. Arama ruhsatnamesi için ilk defa müracaat eden firma sayısı dokuz idi. Faaliyetteki şirketlerin müracaatı 27 idi. İran petrolünün nakli için boru hattı içinde çalışmaları devam etmekteydi. Petrol araması için yapılan jeoloji faaliyetleri 1956 yılına göre %20 artarak 161'e ulaştı. 1956 yılında sondajlara devam edilerek 41 bölgede daha yeni sondajlara başlanılmıştı. 10 yeni sondaj makinesi de faaliyete geçmişti. Bu dönemde petrol ofisinin 1957 yılı üretimi Garzan mntikasına ait olmak üzere 286.000 tondur. Satış olarak ta 272 bin ton petrol piyasaya sürüldü. Bu dönemde petrol çalışmalarına katılmak için 487 yabancı uzman gelerek çalışmalarda bulunmuşlardı. Yabancı sermaye ise 1956 yılının sonuna kadar 27,5 milyon lira iken 1957 yılının sonunda 70 milyon liraya yükselmiştir.

⁵⁹ BCA.030.01.92.579.3

⁶⁰ BCA. 030.01.92.579.11.

⁶¹ BCA. 030.18.01.02.149.38.13.1

⁶² BCA.030.18.01.150.53.11

⁶³ BCA. 030.01.92.580.1.1

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri,
Resmi Gazete,
TUİK, İstatistik Göstergeler, (1923-2011), Ankara, 2012.
M.T. A. Raman Petrol Sahası, Türk Ekonomisi, S.9, Ocak 1951.
Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı İlk 50 Yıl (1954-2004), Ankara, 2005.

Sürelî Yayınlar

Zafer 22 Ocak 1953.
New York Journal of Commerce
Financial World gazetesi
San Bernardino Sun
Norwich Bulletin
Associated Press,
Kansas City,
Kuncie Tulsa World

Kitap ve Makaleler

Albayrak Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti, (1946-1960), Ankara, 2004.
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, , C.II, Ankara, 1997.
Barutçu, Faik Ahmet Siyasi Hatıralar, C.I, Ankara, 2001.
Baytal Yaşar Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 40, Kasım 2007.
Bostan İdris, Osmanlı Topraklarında Petrolün Bulunuşu ve İskenderun'da İlk Petrol İşletme Çalışmaları, Coğrafya Araştırmaları, II, Ankara 1990.
Burçak Rıfki Salim, On Yılın Anıları (1950-1960), Ankara, 1998.
Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, (1933-1955), (Derleyen Özel Şahingiray), İstanbul, 1999.
Edi, Ahmet Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Petrol Politikaları, (04.05.2017 -06.05.2017), Yayın Yeri: VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, 2017 Özet Bildiri,
Edi, Ahmet, Hatay'ın Anavatanı Katılmasından Sonra Bölgeye Yönelik Devlet Yatırımları (1939-1960), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl 2019, Cilt 5, Sayı 1, s.45-52
Haykır, Yavuz Özkan Demir, 6326 Sayılı Petrol Kanunu Ve Demokrat Parti Dönemi Petrol Politikası. Sutad, Bahar 2017; (41).
Kara Bülent, Türkiye'de Personel Reformu Çalışmalarının Altyapısı: 1930-60 Yılları Arasında Yabancı Uzmanların Kamu Yönetimine İlişkin Hazırladıkları Raporlar, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2006 Cilt: 30 No:2.
Kardaş, Abdülaziz Osmanlı'dan Cumhuriyete Van'da Madencilik Çalışmaları (1900-1980), Van, 2017.
Kaya, Fevzi Türkiye Cumhuriyeti'nde Yapılan İdari Reform Çalışmalarının Karşılaştırmalı Analizi, Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:48.
Kökyay, Ferhat 1923'ten Günümüze Türkiye Cumhuriyeti'nin Petrol Yatırım Politikaları, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara, 2008
Lokman Kemal, Memleketimizde Petrol Araştırmaları, Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, C.6, S.2, Şubat 1958.
Neziroğlu, İrfan Tuncer Yılmaz, Hükümetler- Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, (22 Nisan 1950-20 Kasım 1961), Ankara, 2013
Okumuş, Ali Osmanlı Coğrafyasında Petrol Mücadelesi, Kalust S.Gülbenkyan ve Türk Petrol Şirketi, İstanbul, 2015.
Sakar, Zeynep Müjde, Türkiye İktisat Politikaları Çerçevesinde Ekonomik Gelişme Stratejileri Ve Devlet Yatırımları Kapsamında Muş Örneği(1950-1970), Turkish Studies Volume 13/26, Fall 2018, s. 1001-1020.
Sakar, Zeynep Müjde 1950-1957 Yılları Arasında Uygulanan Türk Tarım Politikalarının Ülke Ekonomisine Etkileri, Turkish Studies Economics, Finance And Politics, Volume 13/30, Fall 2018, S.347-368
Taşman, Cevat Eyyüp Petrolün Türkiye'de Tarihiçesi Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, S.39. Ekim 1949.
Yavuz Bige Sükan "1922 Yılında Orta Doğu'da Uluslararası Petrol Rekabeti" Stratejik Araştırmalar Dergisi, S.12,1 Eylül 2003.
Yazıcı, Nevin Petrol Çerçevesinde Musul Sorunu (1926-1955), Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2010.
Yergin, Daniel Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü, (Çev: Kamuran Tuncay), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016, s.8.
Yurtoğlu, Nadir Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Politikaları, Akademik Bakış, c.10,S.20, 2017.
Yurtoğlu Nadir, Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960), Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS) Eylül 2017 Yıl 10, Sayı XXXI.

EXTENDED ABSTRACT

Petroleum is a very important strategic item in terms of economy and defense in the world and in our country. Oil exploration studies in the modern sense all over the world dates back to the 1850s. In 1859, Europe's raw material production reached thirty-six thousand. The majority of this was provided from Galicia and Romania. start of oil exploration in Turkey also coincided with the last period of the Ottoman Empire. The first oil exploration activities carried out in our country started in 1890 in Çengen near İskenderun. In 1898, traces of oil were found around Mürefte and Gaziköy (Ganos) in Thrace. II. During Abdulhamit period, oil exploration activities intensified in Hatay Chengen region. The oil samples extracted were analyzed on 17 July 1887 in Istanbul by chemist Moreau. In August 1887, Grand Vizier Kamil Pasha was given a concession to Ahmet Necati regarding oil exploration conflicts.

After the work done in some regions of Anatolia, oil exploration concentrated on Mosul region in the beginning of 1914. In this context, the European Petroleum Company was granted an oil exploration around Mosul in 1914. In the same year, Standart Oil conducted a geological survey around Mürefte - Hoşköy. With the partnership of foreign companies, Turkish Petroleum Company was founded in 1914 and started to search for oil in Mosul. According to the San Remo agreement, which was signed as a result of political pressures at the end of the war, the participation rate was re-divided in the Iraqi Oil Company.

Towards the end of the First World War, in the eastern provinces under Russian occupation, Stoyanoff, Meferd and Nalifkin started their oil exploration activities around the Court Hüseyin, Neftik Kürzot Hasankale, Pulk (Tercan), and Katranlı. During this period, some oil was tried to be extracted by the Russians in Hasankale. In addition, galleries were opened in Katranlı and Kürzot, and enough oil was obtained for the ships operating on Lake Van. With the law enacted, it took the right of the state to search and operate the mines to which all oil and petroleum compounds are subject within the borders of the country.

The Republic of Turkey in Ankara in June 1926, the United Kingdom and Iraq agreement was signed between the governments of the Iraqi government Iraq will buy from other troupe will be formed and the oil troupe of 10% of revenue, he decided to leave in Turkey 25 years long. oil shares in exchange for the additional material put England Agreement Turkey has offered to pay 500 thousand pounds. Oil exploration activities in the country started regularly on May 20, 1933. With the law regarding the Organization of Gold, Petroleum Exploration and Operation Administrations No. 2189 enacted on this date, studies continued around Baspirin in the province of Midyat. With the establishment of MTA on June 14, 1935, oil exploration works were linked to this institution. After this date, oil exploration continued in different parts of the country. Geological, geophysical surveys and drilling activities were carried out in İskenderun, Adana, Van and Thrace. (Alexander is one of the requirements as well as the Republic of Turkey Ottoman Empire sought by drilling the first oil field). As a result of the studies carried out, oil was found in the Raman-1 well in the south of Batman in 1940. Economically, oil was found in the Raman-8 well opened in 1945

According to the nationalization law enacted in 1926, the government was the sole owner of oil fields. This policy, which continued until the 1952s, began to change at the beginning of the 1950s. Oil extraction and disposal costs imposed a huge financial burden on the budget. In order to get rid of this financial burden, efforts have been made to encourage foreign capital to come to the country. During this period, experts from western countries were asked by the Turkish government to search for oil resources. In the Democratic Party Period, with the decree no. Turkey Grand National Meclisi'nde16 bill was accepted as law No. 6326 on March 1954. Extracted law together to make oil exploration activities in Turkey and Turkey have been recognized certain rights to foreign companies. With regard to oil exploration activities in Turkey, especially western companies during the Democratic Party in Turkey had applied for oil exploration. After this law in Turkey, the first petroleum exploration permit Scolari took the Vacuum Oil Company. This company has been granted oil exploration in the seven regions in Turkey. Secondly, it was the Royal Dutch Shell Company. Until July 1954, the number of all foreign capital applications reached 200, including oil. On August 6, 1954, with the American company Cities Service Mid-East Oil Corporation Aveilen, the number of companies that applied for oil exploration reached six. Many companies applied to take advantage of the law As of December 15, 1957, the number of companies licensed for oil exploration in our country increased to 200 and the number of companies increased to 16. The number of firms applying for a search license for the first time was nine. The application of the companies in operation was 27. Work on the pipeline for the transportation of Iranian oil was ongoing. Geological activities for oil exploration increased by 20% compared to 1956 and reached 161. Drilling was continued in 1956, and newer drills were started in 41 regions. 10 new drilling machines were also in operation. In this period, the 1957 production of the oil office was 286,000 tons, belonging to the Garzan zone. As sales, 272 thousand tons of oil was launched. During this period, 487 foreign specialists came to participate in the oil studies. Foreign capital increased from 27.5 million lira until the end of 1956 to 70 million lira by the end of 1957.